

nummer 6
september 2006tij
schrift *tiengemeten*

nieuwsbrief over Deltanatuurproject Tiengemeten

Cultuurhistorie is een belangrijke leidraad bij de herinrichting van Tiengemeten. Natuurmonumenten herstelt niet alleen de vroegere Vliedberg en de Oude

Polder, maar hoopt ook veel waardevolle gebouwen op het

eiland te redden. Ze worden liefdevol gerestaureerd en

krijgen een nieuwe bestemming.

sprekend erfgoed

Wie naar Tiengemeten vaart, ziet van verre de silhouetten van de kolossale boerenschuren aan de Grote Haven. 'Die grote, kathedraalachtige schuren zijn heel bijzonder', verzekert Lauw Rijnveld, hoofd bouwkunde van Natuurmonumenten. 'Volgens de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek zijn de boerderijen op dit geïsoleerde, afgelegen eiland veel ouder en waardevoller dan gedacht.' 'Wij zijn in de eerste plaats natuurbeschermers, maar we hebben ook oog voor cultuurhistorie', vult beheerder Henk Majier aan. 'Nu we mooie nieuwe bestemmingen voor die panden hebben gevonden, ben ik daar laaiend enthousiast over.' De Marguerita Hoeve en de Idahoeve stammen van omstreeks 1807. Hun schuren hebben een bijzondere draagconstructie. Enkele andere schuren zijn mogelijk nog ouder en wellicht vanuit West-Brabant - waar de eerste dijkenbouwers vandaan kwamen -

Lauw Rijnveld: 'bij hergebruik van de gebouwen houden we het oorspronkelijke, sobere karakter overeind'

hierheen gebracht en weer opgebouwd. Rijnveld: 'Op een eiland kun je niet onmiddellijk je producten afvoeren en heb je dus extra opslagcapaciteit nodig. Daarom zijn deze schuren hoger, breder en langer dan aan de vaste wal. De landbouw was hier ook veel grootschaliger.'

Natuurmonumenten beheert al veel kastelen, buitenplaatsen en molens. Rijnveld: 'Onze plannen op Tiengemeten sluiten aan bij de ideeën uit de Nota Belvedere, die pleit voor behoud door ontwikkeling: Voor oude panden zoeken we nieuwe, passende bestemmingen, waarbij de gebruiker financieel drager wordt.'

'Neem nou bijvoorbeeld die grote, robuuste graanschuur bij de Helenehoeve aan de Oude Haven', zegt Majier. 'Stel je eens voor hoe daar door de eeuwen heen geploeterd en met de oogst gesjouwd is. Al dat handwerk! Het is een fantastisch idee dat die schuur nu drie nieuwe bestemmingen krijgt. Natuurmonumenten neemt hem als werkschuur in gebruik en er komt ook een streekmuseum, waar je na je rondwandeling over het eiland

bijvoorbeeld oude landbouwwerktuigen kunt bekijken, terwijl je op volgende pont terug wacht. Het voorste gedeelte, met prachtig uitzicht over het eiland, wordt een representatieve ontvangstruimte voor Natuurmonumenten.'

De restauratie van de Helene Hoeve is in volle gang. Als eerste stap is het rieten dak van de kolossale schuur vernieuwd. Bijzonder aan de Helene Hoeve is het vrijstaande karnhuis, dat alle boeren op het eiland gezamenlijk gebruikten. Dit uitpandige karnhuis, waar een paard in de rosmolen liep, is een juweeltje om te zien en uniek in de Hoekse Waard. De bouwvallige wagenloods wordt eveneens gerestaureerd.

Toen Natuurmonumenten het eiland van beleggingsmaatschappij Amev overnam, was er sprake van ernstig achterstallig onderhoud. Een inventarisatie van monumentale waarden ontbrak. De Rijksdienst voor Monumentenzorg had het eiland, dat

jarenlang particulier bezit en verboden toegang was, blijkbaar overgeslagen. Ook de gemeente Korendijk had geen inventarisatielijst.

Van de woonhuizen blijkt vooral de westelijk gelegen Laurette Hoeve interessant. Hier was de oorspronkelijke 'mooie kamer' later als Heerenkamer of Directiekamer in gebruik voor besprekingen tussen opzichter, pachters en eigenaren. Historisch interessant is ook de Karantijn, aan de oostkant. In dit gebouw zaten zeelieden uit verre landen tijdelijk in quarantaine, later kwamen er vakantiewoningen. Naast boerderijen, schuren en arbeidershuisjes zijn ook de drie sluisjes, bij de Kleine Haven, de Grote Haven en de Haven van de Brienswaard Polder, bouwkundig geïnventar-

riseerd. Zij worden eveneens gerestaureerd als stille getuigen van de vroegere waterhuishouding.

Rijnveld: 'Bij hergebruik moet het sobere karakter overeind blijven. De boerderijen horen behoorlijk gesloten te zijn, in de schuren was weinig daglicht nodig. En op Tiengemeten kon de natuur heel onherbergzaam zijn, die sloot men liever buiten. In zo'n rieten kap moet je geen grote gaten voor dakramen hakken. En je moet liefst ook dat boerengetimmerte zoveel mogelijk laten zitten, inclusief roestige spijkers en krammen.'

Henk Majier: 'neem nou die grote graanschuur van de Helenehoeve - toch prachtig dat we daar een nieuwe bestemming voor hebben!'

restauratie van de rietkap op de Helenehoeve

Het eiland telde drie kleine woonkernen. Aan de Grote Haven in Midden stonden drie boerderijcomplexen bij elkaar. Rijnveld: 'Om de sfeer van die kleine, historische dorpsgemeenschap te beleven is het stedenbouwkundig gezien niet beslist nodig om alle drie de boerderijen te restaureren. We hebben de middelste schuur van de Louise Hoeve, die ook zeer bouwvallig was, moeten slopen.' In de schuur van de Marguerita Hoeve, een karakteristieke middenlangsdeelschuur, zit nu het nieuwe informatiecentrum. Het vrijstaande woonhuis wordt misschien een Rien Poortvliet Museum. Verder horen er ook nog een arbeidershuis en een waterput tot het complex. Rijnveld: 'We hadden het geluk dat de drie woonkernen allemaal hoog en droog aan de noordkant van het eiland liggen, dat is historisch zo gegroeid. De Irene Hoeve, midden op het eiland, en een naburige arbeiderswoning, waren niet te redden: die liggen straks middenin het water. Maar die waren bouwkundig gezien ook minder interessant. Dat worden straks ruïnes.'

Vier andere panden, waaronder de Laurette Hoeve en de Tessa Hoeve, worden verbouwd tot luxe, stijlvol aangeklede vakantiehuizen, omringd door rust en ruimte. Dit gebeurt in samenwerking met Staatsbosbeheer, volgens de formule Buitenleven. Persoonlijk favoriet van Henk Majier is het oude opzichtershuisje aan de westkant van het eiland. 'Dat ligt daar zo prachtig, je kijkt er zo mooi over het haventje heen en straks ook over de nieuwe

natuur. Dat wordt een fantastisch vakantiehuysje!' De Susanna Hoeve, op de oostpunt, is een herberg annex natuurkampeerterrein en de naburige Ida Hoeve wordt waarschijnlijk een zorgboerderij. Majier: 'Daar kunnen straks mensen terecht die weer een plekje moeten vinden in onze maatschappij en intussen kunnen ze ons ondersteunen bij het beheer. Werken in de natuur is gezond. Zo past alles prachtig in elkaar!'

Marion de Boo, journaliste

vervallen schuren zijn gesloopt

kraanmachinist Robert Kwakenaat: 'zoiets maak je niet vaak mee!'

Kraanmachinist Robert Kwakenaat:

'Het mooiste lijkt me om straks die dijk open te trekken'

Sinds januari is hij elke dag aan het werk op Tiengemeten. Zijn vorige klus was het bouwrijp maken van een industrieterrein bij Madestein, maar zo'n tien jaar geleden werkte hij ook al eens aan een natuurontwikkelingsproject bij Sprang Capelle. Kraanmachinist Robert Kwakenaat (40) zit sinds 1982 op de kraan.

'We hebben eerst het asfalt weggehaald. Nu komt hier een grote, brede kreek, dwars over het eiland, in verbinding met het Haringvliet. Dit is mooi werk, hoor. Zie je daar die piketpaaltjes? Daar komt het schuine talud, zo breed wordt het. De uitvoerder geeft de goeie maten op, de richting en de dieptes, daar moet je je aan houden. Maar vervolgens probeer je daar zelf iets creatiefs van te maken. Niet te strak en te glad zoals je het geleerd hebt, maar een beetje creatief en landelijk, als een kronkelend beekje, met bochtjes en golfjes erin. Je moet er geen bende van maken, het talud moet wel een beetje netjes blijven. Naast die kreek komt een wat hogere rug, als wandelpad voor de mensen. Deze boven-

grond is schoon, daaronder zit wat slechtere grond. Er zitten wel eens oude boomstronken in, maar verder zijn we geen gekke dingen tegen gekomen'.

Toen het in juli zo warm en droog was konden ze overal makkelijk rijden, toen ging het werk vlotter. 'Bij nat weer maak je wat minder tempo, want deze grond wordt snel vettig. Soms komen onze gronddumpers vast te zitten, die moet je dan weer los zien te trekken'. Terwijl hij bezig is, houdt hij de natuur in de gaten, dat vind 'ie leuk. 'Ik heb mijn verrekijker in de cabine bij me. Zo weet ik dat hier vlakbij een buizerd broedt. Je ziet ook wel eens muizen langs de slootkant wegrennen'.

'We zijn hier nog tot maart 2007 bezig. Ik hoop er bij te zijn als we de dijk gaan doorsteken. Het lijkt me spannend om dat water er doorheen te laten stromen. Je trekt natuurlijk niet in één keer die hele dijk open, anders spoel je met kraan en al mee dat gat in. Je moet die dijk heel geleidelijk en heel voorzichtig open maken. Dat lijkt me prachtig om mee te maken. Tiengemeten is een leuk project, hoor! Zoiets maak je niet vaak mee.'

Marion de Boo, journaliste

de oude weg naar Oost wordt opgeruimd

werk in uitvoering

- De parkeerplaats bij de pont in Nieuwendijk is klaar. Er is nu ruimte voor 140 auto's en er is ruimte voor fietsen, bussen en minder validen.
- De Vliedberg is afgewerkt en ingezaaid, waardoor de kale berg snel begroeid zal zijn. Ook de grondrug, die de scheiding vormt tussen Wildernis en Weelde, is ver klaar. Wandelaars die vanaf de Vliedberg in oostelijke richting willen lopen, kunnen er al overheen. Op dit moment wordt er in de rug een overlaat voor hoogwater gemaakt.
- De kades rondom Midden, de Idahoeve en de Oude Polder zijn vrijwel klaar. Hierlangs loopt ook de nieuwe weg naar het oosten. Deze weg wordt geasfalteerd als de kranen en dumpers klaar zijn aan de oostkant van het eiland. De weg is wel opengesteld voor voetgangers. De oude weg naar het oosten is verwijderd en in plaats daarvan is op dezelfde plaats een nieuwe kreek gegraven.

De werkzaamheden concentreren zich de komende maanden op de westkant van het eiland:

- De nieuwe weg naar het westen, langs de noordelijke kade;
- De kreek naar het westen van het eiland, op de plaats van de Grevesweg;
- Saneringswerkzaamheden rondom de Irenehoeve.

Tiengemeten blijft toegankelijk. Er zijn wel veel werkzaamheden: fietsen is onmogelijk en wandelroutes zijn tijdelijk niet bewegwijzerd. Kijk bij aankomst even op de monitoren (bij de parkeerplaats in Nieuwendijk en in het informatiecentrum). Daar vindt u actuele informatie over de werkzaamheden.

Fetse Visser, Rijkswaterstaat

waarnemingen

De zeldzame varensoorten Tongvaren en Zwartsteeltje blijken op Tiengemeten te groeien. Omdat ze precies op een te vergraven plek groeien, worden ze naar een veiliger standplaats verhuisd.

vraagbaak

Hoe is het mogelijk dat het eiland op 'z'n kop' wordt getoond bij de webcam?

In alle communicatie over Tiengemeten (website, panelen, route en brochure) is bewust gekozen voor een omgekeerde noord-zuid-oriëntatie van de kaart. Dat kan verwarrend zijn, maar voor de meeste bezoekers is het gemakkelijker: je komt immers aan op de noordelijke dijk. Met een 'normale' kaart in de hand zou je 'omgekeerd' moeten kijken waar je naar toe gaat. Deze omgekeerde versie is ongebruikelijk, maar blijkt in de praktijk goed te werken. Vandaar...

bel, mail of schrijf ons

kunt u vragen over het inrichtingsproject kunt u terecht bij het projectsecretariaat Tiengemeten bij de Dienst Landelijk Gebied: Berrith Gulickx, e-mail: b.h.gulickx@minlnv.nl

kort De nieuwsbrief Tiengemeten wordt huis aan huis verspreid onder de inwoners van Nieuwendijk en via de post onder belangstellenden in de Hoeksche Waard en verdere omgeving. De nieuwsbrief verschijnt ongeveer eens per kwartaal.

kort U kunt zich aanmelden voor een gratis abonnement: Secretariaat Deltanatuur Postbus 800, 3000 AV Rotterdam, tel: 010 4026348 e-mail: info@deltanatuur.nl

actuele informatie:
www.tiengemeten.deltanatuur.nl

kort

colofon

Tekst: Marion de Boo, Fetse Visser, Gabriëlle van Dinteren
Foto's: Eppo Notenboom, Rein Geleijnse
Eindredactie: Gabriëlle van Dinteren
Vormgeving: Ontwerpbureau Comform, Middelburg
Drukwerk: Dima/gfm, Rijswijk

Deze nieuwsbrief wordt mede gefinancierd vanuit LIFE, het Europese fonds dat meewerkt aan de natuurontwikkeling op Tiengemeten als onderdeel van een grote Europese ecologische hoofdstructuur (Natura 2000).

Beheerteammedewerker Gerwin Geertse van Natuurmonumenten:

'Je snapt niet waar al die vogels zo snel vandaan komen'

Tluiet-wiet-wiet! 'Kijk, een witgatje!', zegt Gerwin Geertse, terwijl we over het pas ingezaaide, glibberige graspad naar de Vliedberg lopen om van het uitzicht te genieten. 'Witgatjes zijn er altijd als eerste bij als ergens nieuwe natuur wordt ingericht. Je vraagt je wel eens af hoe al die vogels het zo snel in de gaten hebben.' Aan Gerwin's scherpe oren herken je de ervaren vogelaar. Hij begon ermee rond zijn tiende en zat al snel bij een club. 'Bij ons op Walcheren stikte het altijd van de vogels, in de duinen, langs de Ooster- en Westerschelde. Tiengemeten doet me aan Zeeland denken, zo ruig en weids, dat trekt me wel.' Na een studie bos- en natuurbeheer in Delft ging Gerwin (27) twee jaar geleden bij Natuurmonumenten van start, juist toen het spannend werd op Tiengemeten. 'Natuurontwikkeling op deze schaal is echt uniek, dat maakt het extra mooi als je daaraan mag meewerken.' Zijn eerste opdracht was het maken van een beheersplan. 'Er was al voor jaarrondbegrazing gekozen.

Gerwin Geertse houdt de ontwikkelingen op Tiengemeten goed in de gaten

Maar moesten dat koeien worden, paarden of misschien wel edelherten? In een sociale kudde, waar jonge dieren worden geboren? En tot hoever mag zo'n kudde dan groeien?' Na veel wikken en wegen werd besloten dat de 50 tot 60 Schotse Hooglanders, die al buitendijks op de Blanken Slikken graasden, geleidelijk meer ruimte krijgen, om te beginnen in de noordwestelijke Brienenswaard. Om voor 'vers bloed' te zorgen haalde Natuurmonumenten een stier uit nationaal park het Lauwersmeer. Blijkbaar klikte het meteen, er zijn al 20 tot 30 kalfjes geboren. 'Als de graafmachines klaar zijn, halen we veel rasters weg. Op den duur kunnen hier maximaal 300 dieren grazen', zegt Gerwin. 'Ze brengen dynamiek in het beheer. Ze zwerven vrij rond, maar we verzorgen ze als vee. We vangen ze 's winters voor een medische controle, ze worden ontwormd en staan geregistreerd, ze dragen oormerken. Pasgeboren kalfjes krijgen een DNA-test, want we willen geen inteelt, anders raakt je kudde verzwakt.'

schotse hooglanders gaan Tiengemeten beheren

Gerwin komt veel op het eiland en houdt de ontwikkelingen goed in de gaten. 'Zo heb ik hier vorige week naar varens gezocht. Precies op de plek waar ze straks de dijk doorsteken groeien namelijk twee beschermden soorten, tongvaren en zwartsteeltje. Die moeten we naar een veiliger plek 'verhuizen'.'

Hij werkt nu aan een monitoringplan. 'Zodra de inrichting klaar is, gaan we het veld in. Vooral aan planten en vogels kun je zien hoe je gebied zich ontwikkelt, of je op de goede weg bent. Misschien gaat de zeearend die 's winters al rondzwerft hier wel broeden. Ook de zeldzame blauwe kiekendief heeft het eiland al ontdekt, die houdt erg van ruigte. Als eerste zag ik een mannetje, prachtig grijsblauw, met een witte stuit. Ja, dan begint zo'n eiland toch echt wel ergens op te lijken! Al hoor je recreanten wel verzuchten dat het één grote bouwput lijkt.'

Een haas stuift voor onze voeten weg. Verderop proberen twee torenvalkjes een grote buizerd weg te jagen. Zware wolkenpartijen trekken over het vlakke land, in de verte klinkt de roep van grauwe ganzen. 'Straks komen de doortrekkers en de wintergasten er weer aan', zegt Gerwin. 'In de Tiendgorzen, hier aan de overkant, hebben we gezien hoe snel die natte natuurontwikkeling kan gaan. Witgatje, tureluur, bontbekplevier, kleine plevier en overloper kwamen er meteen op af.' Ook verscheen de echte heemst, een fraaie bleekroze bloeiende moerasplant, liefhebber van wisselend waterpeil en brakke grond. Vroeger zag je hem veel in de delta, nu is hij zeldzaam. 'Plantenzaden zitten nog in de grond of worden door het Haringvlietwater aangevoerd. In het begin zal de plantengroei snel veranderen. Waar het water komt, verschij-

nen bijzondere planten die profiteren van de getijdendynamiek en de natte omstandigheden. Elders worden pioniersplanten in de kale klei opgevolgd door soorten van stabiel milieu. Na een jaar of vijf verwacht ik een soort dynamisch evenwicht. Alleen het ontstaan van een mooi, hoogopgaand rivierbos, met fraaie oude essen kan nog wel 100 jaar duren.'

Marion de Boo, journaliste

echte heemst

sluisje en opzichterswoning in West

Nieuwe functie voor oude sluisje in West?

Op dit moment wordt onderzocht of restauratie van het sluisje in West financieel mogelijk is, zodat het een nieuwe functie krijgt voor de natuur. Daarmee zouden twee vliegen in één klap geslagen worden: de cultuurhistorische waarden blijven behouden en bij dreigend gevaar van botulisme of blauwalgen kan de sluis vers water doorlaten, zodat het probleem verholpen of voorkomen wordt. De oorspronkelijke uitwateringssluis wordt dan zo nu en dan doorlaatsluis.

Tiengemeten had oorspronkelijk drie gemetselde sluisjes: in de havens van Oost, Midden en West. Ze hielden de polders droog door bij eb overtollig water te spuien, maar konden ook bij droogte water inlaten als het vloed was. Het fraaist bewaarde sluisje ligt in West als onderdeel van meer 'industriële erfgoed' als de opzichterswoning, het transformatorhuisje, de keermuur met coupure, weeghuisje en weegbrug. Het is gebouwd voor de waterhuishouding van de polder Brienenswaard (1854). Na de oorspronkelijke bouw is er nog wat aan versterkt met betonnen steunbalken en bovenop is volgens ontwerp van de Muralt een betonnen keermuur gebouwd. Toen in 1971 de Haringvlietssluis sloten, kon Tiengemeten niet meer natuurlijk op

het ritme van het getij afwateren. Er werd een elektrisch gemaaitje gebouwd met een stalen buis door de duiker heen. Aan de buitenkant kwam de buis uit in een betonnen keermuur. Hij werd afgesloten met een handbediende schuif.

Ir. G.J. Arends van de Technische Universiteit in Delft, die het sluisje bouwkundig onderzocht is enthousiast over de waarde van het sluisje: 'Niet alleen is het van belang geweest voor de ontwikkeling van Tiengemeten, het is ook een goed voorbeeld van een gemetselde duikersluis. De latere aanpassingen zie je direct terug. Het vormt ook nog een fraai geheel met de haven, de opzichterswoning en de weegbrug'. Met behulp van het rapport van Arends is door de projectorganisatie in principe gekozen voor restauratie waarbij de historische vorm (de oorspronkelijke constructie) en de nieuwe functie gecombineerd worden.

Als alles doorgaat, begin het eigenlijke werk pas als het gemaal en de dam (die in de weg staan voor de verbinding van Wildernis met het sluisje) weggehaald zijn. De pijpleiding door het sluisje, de keermuur aan de buitenkant en het gestorte zand worden voorzichtig weggehaald. Daarna wordt in de vleugelmuren aan de beide kanten het metsel- en voegwerk hersteld en wordt er een nieuwe houten sluisdeur incl. windwerk en sponningen geplaatst. Tenslotte komen aan de bovenkant de betonnen keermuur 'Systeem de Muralt' en smeedijzeren leuningen met betonnen stijen terug.